

Rođendanska čestitka

(*Drugi Hercigonjin zbornik*, ur. Stjepan Damjanović, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.)

U povodu 75. rođendana akademika Eduarda Hercigonje njegovi su mu učenici, kolege i prijatelji posvetili radove sabrane u knjizi *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zbornik je uredio akademik Stjepan Damjanović, priložen je svečarov životopis i opsežna bibliografija, što su priredile Vesna Hercigonja i Nedjeljka Paro. Slavljenik je cijenjeni proučavatelj hrvatske glagoljske baštine pa većina suradnika u *Zborniku* u svojim radovima obrađuje jezičnopovijesnu tematiku na građi tekstova pisanih crkvenoslavenskim jezikom hrvatske redakcije i starohrvatskim. Zbog obilja građe daje se samo kratak pregled svakoga rada.

Mateo Žagar svoj je rad *Jezikoslovni temelji paleografije: glagoljičko motrište* zamislio kao prilog razmatranju Hercigonjine pozicije u hrvatskoj filologiji na prijelazu tisućljeća i kao prinos metodologiji suvremenoga zaokruživanja znanja o pismovnoj strani hrvatskih glagoljskih tekstova.

Tijekom staroga i srednjega vijeka rado su bila čitana apokrifna evanđelja, posebice ona koja su opisivala događaje iz Marijina i Isusova djetinjstva i mladosti. Vrlo je popularan bio latinski apokrif *Evangelium Pseudo Matthaei*. Hrvatskoglagoljski prijevod njegovih prvih dviju glava nalazi se u *Pariškom zborniku Slave 73* i u *Bribirskom brevijaru*, a analizira ga Vesna Badurina-Stipčević u radu *Hr-*

vatskoglagoljski odlomak Pseudo-Matejeva evanđelja.

Josip Bratulić u članku *Glagolizam i glagoljaštvo* objašnjava navedene pojmove. Oba se naziva susreću u literaturi pri proučavanju hrvatske srednjovjekovne kulture. Akademik Hercigonja u svojem je radovima katkad upotrebljavao naziv glagolizam, a češće i radije glagoljaštvo. Glagolizam je samo dio glagoljaške tradicije, i određen je kao ideologem, jednako kad se koristi za srednjovjekovno razdoblje, kao i za 19. i 20. stoljeće (kad je borba za glagoljicu i slavensko bogoslužje imala više političko nego religijsko značenje). Pojam glagoljaštvo najuže je povezan s pojmom glagoljaš pa pokriva ukupnost djelovanja svećenika glagoljaša kao pastora, pisara, notara i prevoditelja i ogromno je vrelo za brojna istraživanja.

Marica Čunčić analizira glagoljski odlomak misala iz Gothe (članak *Gothski odlomak glagoljskoga misala*). Glagoljski odlomak je dvolist pisan dvostupačno na pergameni. Paleografska raščlamba smješta ga u 14. stoljeće. Jezik je crkvenoslavenski hrvatske redakcije. Mjesto nastanka vjerojatno je sjeverno istarsko područje. Sadržajno, moguće je zaključiti da odlomak pripada misalu kojim su se služili benediktinci. Analiza je upotunjena transliteracijom teksta na latinsku, rječnikom, tablicama i fotografijama izvornika.

Sveti Benedikt, utemeljitelj benediktinskoga reda, za svoju je prvu zajednicu u Monte Cassinu sastavio regulu za redovnike. Benediktinci su se raširili i po hrvatskim krajevima, a neki su od njih njegovali glagoljičnu pismenost. Najstariji sačuvani glagoljični prijepis *Regu-*

le sv. Benedikta nastao je u 14. stoljeću u Tkonu na otoku Pašmanu. U jeziku *Regule* isprepliću se staroslavenska i starohrvatska svojstva. Glagolske oblike analizirao je Stjepan Damjanović u radu *Glagolski oblici u glagoljičnoj Reguli svetoga Benedikta*, zaključivši da miješanje hrvatskostaroslavenskih i starohrvatskih oblika nije posljedica nepažnje, nego rezultat svjesne odluke.

Darko Deković obrađuje paleografsku problematiku u radu *Svetokrižki odlomak. Glagoljični nadpis iz Sv. Križa pored Trsata*. Zaključuje da je riječ o jednom od najstarijih glagoljičnih natpisa na liburnijskom području, nastalom u razdoblju od 12. do 13. stoljeća, a zasigurno najstarijem pronađenom glagoljičnom natpisu upisanom na podlogu od pečene zemlje.

Članak književnoteorijske naravi *Žanrovske i naratološke posebnosti hrvatsko-glagoljske legende o svetom Pavlu Pustinjaku* prilog je Marije-Ane Dürriegl. *Legenda o svetom Pavlu Pustinjaku* kompleksan je hagiografski ostvaraj. Ciklički je izgrađena pripovijest o životu sv. Pavla Pustinjaka, a u taj se primarni fabularni tijek umeće stupnjevito izgrađena priča o sv. Antonu.

Na temelju jezične raščlambe bosanskohercegovačkih epigrafskih spomenika na fonološkoj, morfološkoj, leksičkoj i sintaktičkoj razini Darija Gabrić-Bagarić u radu *Crkvenoslavensko i narodno u bosanskohercegovačkim epigrafskim spomenicima od 12. do 18. st.* zaključuje da su spomenuti srednjovjekovni natpisi pisani jezičnim izrazom u kojem se isprepliću narodni elementi s elementima crkvenoslavenskoga jezika, što ovisi o sadržajno-stilskim zahtjevima. Zbog podu-

darnosti s jezikom pravnih spisa moguće je pretpostaviti da je postojao jedan tip jezika s određenom uporabnom normom koji je bio rezerviran za neliterarne tekstove. Padom bosanske države pod tursku vlast nestaje bosanska redakcija crkvenoslavenskoga, a književni se jezik razdvaja na crkvenoslavenski srpske redakcije (za pravoslavnu crkvu i pismenost) i na pismeni jezik na narodnoj štokavskoj osnovi (za katolički kulturni krug).

Sanja Holjevac napisala je rad pod naslovom *Missal hervaski Jurja Manzina u kontekstu nastanka "šćavetanskih" misala. Missal hervaski riječkoga kanonika Jurja Manzina* rukopisni je latinični misal, a nalazi se u župnom uredu Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci. Pretpostavlja se da je nastao u drugoj polovici 17. st. i najstariji je među "šćavetanskim" misalima. Moguće ga je smatrati konkretnim dokazom otpora prema rusifikaciji glagoljskih liturgijskih knjiga, ali i potvrdom uzmaca glagoljice i hrvatskostaroslavenskoga liturgijskog jezika u riječkoj crkvi i priklanjanja latinici i narodnomu jeziku.

U radu *Crkvenoslavenski elementi u starohrvatskim oporukama* Marijana Horvat zaključuje da jezik oporuka pokazuje pretežitost narodnih sjevernočakavskih značajki, uz one morfološke, sintaktičke i tvorbene crkvenoslavenizme koji su kao odlika književnoga jezika preuzeti i u latiničnoj hrvatskoj književnosti.

Članak Lane Hudeček *Prevedenice prema latinskomu genitivu objektom u predstandardnome hrvatskom književnom jeziku* nastavlja se na niz autoričinih radova o sintaktičkim prevedenicama u hrvatskom književnom jeziku predstandar-

dnoga razdoblja. Na primjeru prevedenica prema latinskomu genitivu objektnom autorica pokazuje kako se posvojnim pridjevima i zamjenicama ne izražava obvezatno posvojni odnos.

Kopitarovo četveroevanđelje, tvrdi Jagoda Jurić-Kappel u istoimenom radu, nije do sada potpuno filološki opisano. Na temelju provedene analize zaključuje da ono predstavlja posebnost među četveroevanđeljima bosanskoga podrijetla te da je potreban detaljniji uvid u tekst i srodne spomenike.

Ljiljana Kolenić u članku *Pogled u leksik hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva* u područje interesa stavlja sveze riječi u pjesmama odabranoga korpusa, i to prije svega one ustaljene. Zaključuje da se postojane sveze riječi koje su tipične za nabožna djela nisu u biti promijenile u hrvatskom jeziku od srednjovjekovne poezije do danas.

U radu *Vremenski prilozi u staroslavenskom jeziku i hrvatskoglagoljskim tekstovima* autorica Tanja Kuštović analizira vremenske priloge u jeziku hrvatskoglagoljskih liturgijskih (*Hrvojev misal*) i neliturgijskih tekstova (*Kolunićev zbornik*, *Pariška pjesmarica*) u usporedbi s vremenskim priložima u staroslavenskom jeziku zabilježenima u *Slovníku jazyka staroslovenského*, nastojeći utvrditi pretežitost staroslavenskih ili hrvatskih oblika.

Boris Kuzmić u radu *Jezična obilježja Statuta grada Zagreba (1629.)* analizira jezik toga pravnoga teksta iz prve polovice 17. stoljeća, sastavljenoga na latinskom jeziku 7. veljače 1609. godine i prevedenoga dvadeset godina kasnije na kajkavski. Jezični opis obuhvaća fonološku, morfološku i leksičku razinu. Pored tipič-

nih kajkavskih obilježja zagorskih, turo-poljskih i drugih kajkavskih govora u tekstu se javljaju i nekajkavski (uglavnom štokavski) elementi.

U radu *Glasovi jugozapadnoga istarskog dijalekta* autor Josip Lisac opisuje foneme najrasprostranjenijega istarskoga dijalekta. Glavne su glasovne značajke ikavski refleksi jata (javljaju se i ekavizmi, uglavnom stalni) i velika zastupljenost štakavizama. Svojim fonološkim značajkama jugozapadni istarski dijalekt zauzima osobito mjesto unutar čakavskoga narječja. Riječ je o prvotno pretežno štokavskom dijalektu koji je naknadno primio mnoga čakavska svojstva.

Iva Lukežić svoj je rad *Jezični Grobničke brašćinske knjige (16. i 17. stoljeće) kao dijalektološki predložak* zamislila kao rekonstrukciju faza unutrašnjega razvoja jezičnoga ustroja grobničkoga govora prema današnjemu stanju. Ispituje se sedam jezičnih pojavnosti u sklonidbi, a svaka je pojedinačna pojavnost trodijelno strukturirana. Analiza je upotpunjena tabličnim prikazima, a pokazala je da oblici iz *Grobničke brašćinske knjige* u svih sedam morfoloških kategorija predstavljaju dijakronijske faze novije u odnosu na iskonsko jezično stanje, a starije u odnosu na sinkronijsko stanje u suvremenom grobničkom govoru.

Tragom slavonskih glagoljaša ili o glagoljaškim nastojanjima don Luke Sučića (1753–1827) rad je Milice Lukić. Glagoljaška djelatnost don Luke Sučića veže se uz komletinačku župu te iako, kaže autorica, ne svjedoči u korist povišene utemeljenosti glagoljske liturgije u Slavoniji, javlja se misao o postojanju takvih izdvojenih pojava i drugdje u Sla-

voniji. Također je pokazatelj da je i prije Strossmayera bilo biskupa koji su podupirali glagoljašku djelatnost na području Đakova i srijemske biskupije.

Rad Dragice Malić *Tragom latiničke grafije u hrvatskim glagoljičkim i ćiriljskim spomenicima* prilog je tezi o suživotu i bliskoj isprepletenosti hrvatske tropisamske književnosti i kulturnih sredina iz kojih je potekla. Autorica je u nekoliko prijašnjih radova istraživala utjecaje glagoljice i ćirilice na latinicu, a u ovom radu polazi od uočavanja utjecaja i tragova latinične grafije na ostala dva hrvatska pisma.

Stanislav Marijanović u članku *Jugovićev mladenачki prijevod trećeg pjevanja Danteova Pakla* govori o Đuri Jugoviću kao najmlađemu prevoditelju (imao je 17 godina) Danteova *Pakla*. Jugovićev je prijevod značajan po tome što je Jugović prvi uveo jedanaesterac u hrvatske prijevode Danteovih tercina, prije Ante Tresića Pavičića kojemu se to prvenstvo pripisivalo.

Vrlo je zanimljiv rad Milana Mihaljevića *Sveti Pavao u Kopru i druge glagoljaške ludorije* u kojem autor istražuje i komentira neobične pojave i oblike u hrvatskoglagoljskim tekstovima. Za ovu je prigodu odabrao osam primjera, od kojih prvih pet povezuje to što su nastali krivim razumijevanjem i interpretacijom predloška, a posljednja tri uvrštena su zbog zanimljivosti, rijetkosti ili starine.

Milan Moguš u radu *Razgovor ugodni naroda slovinskoga fra Andrije Kačića Miošića* raspravlja o značenju svake pojedine riječi naslova Kačićeva najznačajnijega djela, s posebnim osvrtom na značenje riječi *slovinski*.

U članku *Fragment pierwszego rozdziału proroka Ezechiela zawarty w mszale chorwackich glagolaszy z roku 1483 w porównaniu z jego wersją cerkiewno-bułgarską* Leszek Moszyński uspoređuje prvu perikopu Ezekielova proročanstva iz dvaju hrvatskoglagoljskih spomenika (*Prvotisak* iz 1483. i *Vinodolski brevijar* iz 1495.) s dvjema bugarske redakcije (*Grigorovičev parimejnik*, bugarski prijepis solunskoga prijevoda Svete Braće, i prijepis iz 14. st. čija je pramatica nastala u 10. st. u Preslavu, a izdala ga je S. Nikolova). Iako je poredbena analiza provedena na samo pet pregledanih stihova, autor rezultate smatra vrlo poticajnim za daljnja istraživanja.

Pojave i oblike blagdanskoga imena Križeva iscrpno obrađuje Ivana Mulc u radu *O pučkom blagdanskome imenu Križeva u građi Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*.

Anica Nazor u radu *Dva teksta Očenaša u glagoljskom Pariškom zborniku Slave 73* upozorava na značenje *Pariškoga zbornika Slave 73* među hrvatskim glagoljskim spomenicima. To je najstariji datirani zbornik, a od ostalih izdvaja se i po tome što sadrži dva teksta *Očenaša*. Tekst Gregorija Borislavića nalazi se među liturgijskim molitvama, a Stipanov u Kanonu mise. Borislavićev tekst jedinstven je među hrvatskoglagoljskim tekstovima zbog toga što umjesto *leksema* *česarstvo* i *hlěbъ* ima *kraljevstvo* i *kruh* (*Pridi kral(e)vstvo tvoe; Kruh' naš vsed(a)nъni dai*). Autorica ističe da smo tim tekstom, ispisanim kao samostalna molitva 1375. godine, dobili podatak kad se u hrvatskom glagoljskom *Očenašu* javljaju riječi *kraljevstvo* i *kruh*, što *Pariš-*

kom zborniku *Slave 73* daje dokumentarnu vrijednost.

Juhani Nuorluoto u članku *Die Konikovo-Evangeliumshandschrift: Ein Neuer Fund* priopćava da se tzv. *Konikovsko evanđelje*, tiskano u Solunu 1852. godine, zasniva na nedavno otkrivenom grčko-slavenskom rukopisu koji su pronašli finski istraživači. Rukopis je dvojezičan, grčko-makedonski, značajan zbog toga što su oba jezična izraza temeljena na narodnom, a ne na crkvenom jeziku.

Frane Paro u svom radu *U početku bijaše kvadrat* analizira kvadrat kao motiv iluminiranoga uresa 192. stranice najstarijega irskoga evanđelja (*Book of Durrow* iz 675. godine).

Rasprava o sedam smrtnih grijeha, sačuvana u *Ivančićevu* i *Kolunićevu zborniku* te u manjim ulomcima, tema je dvaju članaka. Johannes Reinhart autor je rada *Tekstološke primjedbe uz hrvatskoglagoljski prijevod rasprave o sedam smrtnih grijeha*, kojim potvrđuje mišljenje Petra Kolendića o talijanskom predlošku hrvatskoga prijevoda treće glave *Somme le Roi* dominikanca Laurenta d'Orléansa. Rad Marinke Šimić usmjeren je na proučavanje leksika *Rasprave o sedam smrtnih grijeha* iz dvaju zbornika (naslov članka *Leksik Traktata o sedam smrtnih grijeha u Ivančićevu i Kolunićevu zborniku*). Jezik *Rasprave* iz obaju hrvatskoglagoljskih zbornika u osnovi je čakavski s crkvenoslavenskim elementima i manjim kajkavskim intervencijama. Leksik je višeslojan: uz čakavski, staroslavenski i kajkavski sloj javljaju se i grecizmi, romanizmi, germanizmi i hungarizmi. Leksičke je razlike autorica podijelila u pet skupina.

Zdenka Ribarova na odabranim primjerima uspoređuje stare kršćanske nazive iz makedonskih crkvenoslavenskih tekstova u *Rječniku crkvenoslavenskoga jezika makedonske redakcije* s nazivima u korpusu *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* (rad *Uz nekoliko kršćanskih termina u makedonskim crkvenoslavenskim tekstovima*).

Fra Petar Runje obrađuje ulogu i djelovanje franjevac trećoredaca u drugoj polovici 14. i u 15. stoljeću (rad *Franjevci trećoredci – glagoljaši u srednjem vijeku*).

Slavomir Sambunjak u radu *Moguća značenja najstarijega glagoljskog natpisa zadarskoga područja* analizira glagoljski nadgrobni natpis iz 1426. godine, nedavno otkriven u Asseriji/Podgrađu kod Benkovca.

Članak *Jedna latinična verzija legende o Svetoj Mariji Egipćanki i njezin talijanski izvor* prilog je Milovana Tatarićna. U Arhivu Male braće u Dubrovniku pod br. 1207 nalazi se rukopis koji sadrži latiničnu verziju legende o svetoj Mariji Egipćanki. Prevoditelj teksta je nepoznat, a pretpostavlja se da je predložak bio talijanski prijevod zbornika *Flos Sanctorum* Španjolca Alonsa de Villegasa. O toj se legendi nije pisalo (tek je usputno spomenuta) i autor smatra potrebnim uvesti je u književnopovijesno proučavanje.

Jasna Vince u radu *Izravni objekt kao tema* izravnom objektu pristupa s obavijesnoga motrišta, uspoređujući stanje u crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije sa stanjem u (staro)hrvatskom.

Na odabranom korpusu hrvatskoglagoljske književnosti Antonija Zaradija

Kiš u članku *Galski apostol u književnom ozračju hrvatskih glagoljaša* nastojala je predočiti važnost kulta sv. Martina te bogatstvo i raznovrsnost hrvatske martinske baštine.

Rad Sanje Zubčić *Prilog akcenatskoj rekonstrukciji Bašćanske ploče*, kako sama autorica kaže, model je za utvrđivanje metodologije istraživanja pri pokušaju akcenatske rekonstrukcije hrvatskih srednjovjekovnih tekstova koji kao sastavnicu imaju staroslavenski jezik.

Radovima u *Zborniku* dobili smo presjek suvremenih interesa i spoznaja iz područja paleoslavistike.

Uz čestitke slavljenu, cijenjenomu akademiku Eduardu Hercigonji, zahvalu uredniku akademiku Stjepanu Damjanoviću i suradnicima, *Drugi Hercigonjin zbornik* toplo preporučujemo javnosti kao vrijedan prinos hrvatskomu jezikoslovlju.

Marijana Horvat